

I 660.844

СУЛІМА.

*Миньск*



*5*

Што такое

„WYZWOLENIE“

з беларускага пункту гледжанья.

Вільня 1923 г.

С. ПЕТЕРБУРГ

ВЪЗРАСТЪ ОТЪ

„ W. Y. Z. W. O. T. E. I. T. E. „

ВЪЗРАСТЪ ОТЪ

ВЪЗРАСТЪ ОТЪ

3336 ДФ

СУЛІМА.



Што такое

„WYZWOLENIE“

з беларускага пункту гледжанья.

Вільня 1923 г.





1. 660. 844

ВІЛЬНЯ,  
Друкарня Левін і Сын Нямецкая 22.

# Што такое „WYZWOLENIE“ з беларускага пункту гледжання.

## I. Самы сур'ёзны — адзіны супраціўнік.

Самым сур'ёзным супраціўнікам і канкурэнтам нашым у час апошніх выбараў было так званае „Wyzwolenie“.

Запраўды — з 4-х дзесяткаў, круглым лікам мандатаў, якія, можна лічыць, прыходзіліся на беларускае насяленьне нашага Краю, „Wyzwolenie“ атрымала каля паловы — крыху болш, чым само Беларускае Аб'яднаньне, — Цент. Бел. Выб. Комітэт!

Большая палова дэпутатаў Wyzwolenia беларусы; двое з іх — старыя беларускія працаўнікі, вучаснікі Усе-беларускага Кангрэсу ў Менску і цэлы рад шаранговых працаўнікоў-беларусаў...

Недарма ў Сойме называюць нашы абшары „другой бацькаўшчынай“ Wyzwolenia...

„Polska ludowa partyja Wyzwolenie“ прыйшла да нас, акунулася ў беларускае народнае мора і стала „беларускай“.

Усё гэта паказвае нам тое, што такі надзвычайны пасьпех партыі, абавязян якімсь глыба-

ка лежачым прычынам і бязумоўна ня можа йсьці ў параўнаньне з тым фокусам і фоксам, з тэй безцэрамоннай экспэдыцыяй за мандатамі, якімі зьяўляюцца заваяваньне беларускай сялянскай Піншчыны польскай партыяй мясцовага пралетарыята (P. P. S.)...

Таму, — тагды як іншыя супраціўнікі нашы, якія вядуць сваю партыйную работу сярод беларускіх земляробаў, могуць быць проста ігнараваны намі, такі небясьпечны супраціўнік, як Wyzwolenie, мусіць быць намі грунтоўна дасьледжаны.

## II. Сацыяльная падзелка.

„Польская Людовая партыя Wyzwolenie“ у адзнаку ад „Польскай Людовай партыі Пяст“, асабліва ўгрунтавалася ў нашым Краі, і на гэта, вядома, ёсьць свае сацыяльныя прычыны.

Праграма Wyzwolenia, а асабліва — аграрная праграма, — больш радыкальная, бо работа гэтай партыі разьлічана на менш заможны слой польскага сялянства, на больш галодных зямлёў хлебаробаў, значна рознячыхся ад тых гаспадарча моцных заходня — польскіх „вітасаўскіх мужычкоў“, сацыяльна-палітычную ідэалёгію якіх выяўляе „Пяст“.

Як раз гэты самы бедны культурай, галодны зямлёў, гаспадарча няцьверды хлебароб зьяўляецца асноўным тыпам для беларускіх обшараў, на каторыя, з часу заваяваньня іх Польшчай, пашырыла сваю дзейнасьць Wyzwolenie.

Сацыяльны стан нашага хлебароба учытваец-

ца Wyzwolenie'm лепш і бліжэй другіх польскіх партый, і ў гэтым—значная доля пасьпеха партыі.

Праграма Wyzwolenia бліжэй усіх другіх падыходзіць да праграмы нашага Цэнт. Выбар. Камітэту, калі выключыць кардынальны пункт аб перадачы зямлі бяз выкупу, на што Wyzwolenie пры ўсім сваім радыкалізме не адважылася пайсці.

Тут жа заўважым, што найбольш небяспечны па блізкасьці сваіх лёзунгаў наш супраціўнік на выбарах — вызваленец — стане, на моцы гэтай блізкасьці, найбліжшым нашым суседам і хаўруснікам ў Парлямэнце...

Але, ведама, варункам такое блізкасьці абодвух клюбаў мусіць стаць шчырасьць тых лёзунгаў, вернасьць той праграме, з якімі партыя Wyzwolenie ішла на выбары.

І вось тут і ўзьнімаецца цэлы рад трывожных пытанняў.

Трэба адразу сказаць, што ў весь праграмны і ў часцы аграрны радыкалізм Wyzwolenia наскрозь працяты хвальшывай нотай...

У нашу задачу ня уходзіць ацэнка па сутнасьці праграмы, і ў часцы, зямельнага пытання, ні якая небудзь палеміка з партыяй; нам трэба аб'ектыўна дасьледзіць зьявішча, вытлумачыць прычыны пасьпеха партыі між нашых сялян.

Таму, адразу трэба паказаць на тую, б. м., з першага пагляду незаметную фальш, якая робіцца Wyzwolenie'm надта спрытна і якой была злоў-

лена большая палова даверчавых галасоў нашага сялянства.

Цікава дзеля палітычнага твару партыі, што гэты пункт праграмы аб выкупе зямлі ня толькі што не падчырківаўся „Wyzwolenie'm“, але наадварот у выбарнай агітацыйнай працы партыі проста замаўчываўся, што стварала ня мала сумлеваньня і доводзіла да даволі прыкрых выпадкаў...

Паміж шырокіх масаў сялянства замацавалася агульнае перакананьне, што Wyzwolenie будзе адбіраць і дзяліць маёнткі бясплатна...

Дзеля таго на апошнім зьездзе партыі 28 студня 1923 г. ў Вільні вялікая часціна сялян, даведаўшыся аб выкупу і абураная на раскрытую „хітрасць“ партыйнай тактыкі Wyzwolenia, пакінула сабраньне, сарваўшы такім чынам зьезд.

Гэта хвальшывая нота перш за ўсе тлумачыцца асабістым саставам вярхоў партый, дзе паміж беларускіх лідэраў, маюцца такія абшарнікі, як пан Хамінскі, які валодае, па паведамленьням „Dzien. Wil.“ — язык мяйсцовай Хіены — маёнткам у 20.000 дзесьцін, ня лічача гарадзкіх нярухомасьцяй, ці як — майёр Косьцялкоўскі, быўш. шэф Віленскай дэфэнзывы, таксама здабыўшы, як паведамляе тая-ж газэта, вялікі маёнтак Бернадайцы за 30,000,000 мар.

Вось двое з раду тых „мураваных людзей“, якія, як лідары Wyzwolenia, будуць „няхістаючыся ў бок“, бараніць мужыцкую справу...

Вось якіх людзей партыя, называючая сябе



„грамадой арганізаваных мужыкоў“, сялянскімі галасамі правяла ў Палаты... (гл. прадмову да праграмы партыі Wyzwolenie).

Тыповым і асабліва важным для падазрона-насьці і няверы ў шчырасьць выбарнага клічу-партыі, з'яўляецца гэты „вайскова-дэфэнзыйны“ элемэнт, адыгрываўшы такую ролю ў кандыдацкіх сьпісках партыі і прайшоўшы цяпер, як прадстаўніцтва беларускіх сялян, у Палаты.

Названая мейсцовая газэта называла цэлы рад такіх кандыдатаў Wyzwolenia, б. ахвіцэраў памятнага кожнаму беларусу, так званага „ІІ Аддзелу“ (Дэфэнзывы). Найбалей вядомы з іх посьля М. Косьцялкоўскага зьяўляецца пасол Ваевудзкі, ў той жа час мяйсцовы (хаця дробны) памешчык.

Нежадаючы саўсім асабіста зьняважыць і пакрыўдзіць такога тыпу дэпутатаў Wyzwolenia, якія валадаюць, б. м., асабіста самымі высокімі якасьцямі розуму і сэрцу, можна сказаць з поўным пераконаньнем, што іх дзеяльнасьць у Парлямэнце ня можа ня быць прасякнута хвальшай: зьяднаць лёзунгі сацыяльнага радыкалізму з інтарэсамі вялікага земляўласніка можна толькі ў перадвыбарнай агітацыйнай прамове, але саўсім немагчыма ў парлямэнцкай працы.

Уплывы ў партыі вялікай групы ахвіцэраў, у часцы, — ахвіцэраў дэфэнзывы, выклікае асабліва цяжкае сумлеваньне.

І вось чаму.

Адна з самых страшэнных балячак нашага

краю, — праўдзівы „гішпанскі каўнер“ (такая дрэнная французская хвароба...) на шыі нашай Краіны, — адзін з самых ядавітых скарпіёнаў, якімі польская ўлада думае прымацаваць да сваёй дзяржаўнасьці абшары „Беларускіх крэсаў“, гэта так званае „асадніцтва“, гэта ёсьць вайсковая калянізацыя пагранічных паветаў Беларусі прышлым элемэнтам ахвіцэраў і жаўнераў зьдэмабілізаваных частак польскай арміі.

Гаспадарчая нялепасць і шкоднасьць, вайсковая неразумнасьць гэтых аракчэеўскіх „вайсковых пасяленьняў“, паміма усіх другіх небяспекаў разьвядзеньне гэтага польскага „казацтва“ на беларускай сялянскай сьпіне — агульна прызнаны.

Але абураючае, шкоднае і злое асадніцтва дае пакуль што пэўны дабрабыт таму самаму слю быўш. вайсковых ахвіцэраў і жаўнераў, да якіх належаць паказаныя элемэнтны лідэраў Wyzwolenia... Ясна аргіорі, што чакаць ад партыі Wyzwolenia шчырай барацьбы з гэтай галоўнай балячкай нашага сялянскага жыцьця няма чаго спядзявацца...

І запраўды пытаньне аб асадніцтве — самае склізкае ў праграме Wyzwolenia.

На гэтым пытаньні, як на прабірным камені ляпей за ўсё можна пабачыць хвальшывае золата дэмагогіі гэтых „мураваных людзей“ з Wyzwolenia, прадстаўнікоў „грамады арганізаваных мужыкоў“...

У сваёй пастанове ад 12 чэрвеня партыя заяўляе, што „асабліва будзе бараніць сваю родную зямельку ад пераходу ў чужацкія рукі“...

Але пастаянна, зумысьля зьмешываючы тэрмін „Незалежная Бацькаўшчына“ (разумеючы пад ім Польшчу) з тым, што пад гэтым тэрмінам разумее беларус, Wyzwolenie, відаць, ня лічыць рукі якога небудзь галіцыйскага ці пазнанскага асадніка для беларускай зямелькі чужацкімі...

Нават панская Хьена — супраць жаўнерскай калянізацыі нашага Краю, нават № 22 выдаў у часе выбараў асабліва выдатную агітацыйную адозву, у якой даець рэзкую, зьнішчаючу крытыку палітыкі асадніцтва, з пункту гледжаньня агульна-гаспадарскага і мяйсцовага беларускага жыхарства.

А партыя Wyzwolenia, гэтая „грамада арганізаваных мужыкоў“, якія стогнуць ад гэтага бізуна — асадніцтва, якіх да апошняй магчымасьці рэвалюцынізуе гэта палітыка калянізацыі, да кроплі скапіраваная праз Польшчу з так абураўшага калісь палякаў пруска-пазнанскага арыгіналу, — займаецца ў сваёй праграме, — „беларускай“ да яе прадмове дазіраваньнем гэтае атруты, раз'ядаючай эканамічнае, маральнае і проста фізычнае здароўе нашае вёскі і пагражаючай у будучыне сялянскаму арганізму вострым ці хранічным криватокам...

Wyzwolenie нічога ня мае супроць таго, каб „жаўнеру з Польшчы“ даць беларускую зямлю, бо „на Крэсах знайходзіцца больш зямлі, як у Польшчы... Пры гэтым партыя страшэнна непакоіцца, каб такім яе дазволам ня былі „пакрыўджаны тутэйшыя сяляне“...

Можа, прасьцей за ўсё былоб „арганізаваным беларускім мужыкам“ з Wyzwolenia ня даваць свайго дазволу на такое крыўдзячае дзела, хоць бы па прыкладу паноў з № 22.

Але, як бачым, традыцыі быўш. ахвіцэраў польскае арміі, традыцыі польска-беларускіх патрыотаў, якія спрытна зьмешываюць у сваей праграме паняцце польскай-Бацкаўшчыны з беларускім, абавязваюць шмат больш, чым тая „мужыцкая“ фразеолёгія, якой адведзена такое шчодрае агітацыйнае места ў праграме, адозвах і прамовах партыі Wyzwolenie. Таму, калі вызваленцы ў прадмове да свае праграмы, едка заўважываюць па адрэсу пястоўцаў, што яны „адною рукою памгаюць мужыку, а другою гладзяць, пана“ то аб самых вызваленцах можна сказаць, што яны адной рукою памгаюць беларускому селяніну, а другою гладзяць яго лютага ворага—польскага асадніка!!.

І калі тыяж вызваленцы правільна гавораць у сваей праграме, што „паны глядзяць на мужыка, як на свайго каня“, то—што сказаць аб самых вызваленцах, аб той партыі, якая галасамі паверыўшых ёй беларускіх мужыкоў, — верхам на гэтым мужыцкім каню ўвезла да Сойму і Сэнату такіх „мураваных“ абаронцаў самых лютых сацыяльных ворагаў нашага селяніна, якімі зьяўляюцца польскія асаднікі.

Гэты новы вораг — горш за старога ворага — пана абшарніка, бо той ужо вымірае, дажывае свае апошнія дні, а гэты!? пры поўнай дапамозе

усемагутнай у Польшчы ваенна - сацыялістычнай групы, якая складаецца з левых партый, у тым ліку і Wyzwolenia, — яшчэ пакажа сябе беларускаму селяніну.

Пакуль асадніцтва — яшчэ толькі дзіця ў кялысцы, пакуль „балаўніцтва“ асаднікаў — толькі кветачкі. Ягадкі яшчэ на перадзе!...

Такім чынам, ўсё, што вышэй было гаварана аб запраўдным сацыяльным абліччы і праграме партыі Wyzwolenia, дае нам падставу адмовіць партыі ў праве зьяўляцца выказчыцай сацыяльнай ідэалёгіі нашага селяніна, прадстаўляць яго інтарэсы ў Парлямэнце, і дае нам права назваць Wyzwolenie паддзелкай, як па сваіх сацыяльных праграмных супярэчнасьцях, так сама і па складу свайго прадстаўніцтва ў Парлямэнце.

Удачы Wyzwolenia на нашых „Крэсах“ тлумачыцца тым, што з усіх паддзелкаў, якія спакушалі і ашуківалі нашага селяніна на выбарах, Wyzwolenie зьяўляецца самай лепшай і спраўнай, — найбалей падобнай на той запраўдны прадукт, якога так жадае наш прагнучы зямлі, волі і парадку, зьвязаны па руках і па нагах, духова прыгнечаны селянін.

### III. Нацыялная паддзелка.

Wyzwolenie прадстаўляе сабой ня толькі паддзелку сацыяльнай ідэалёгіі занепаўшага беларускага хлебароба, зьяўляючысь лоўкай прывабай на кручку вышэйпаказанага тыпу палітычных ры-

баловаў. Вызваленцы бліжэй і ямчэй усіх іншых польскіх партэйманаў падыйшлі да самых таёмных глубін нацыянальнай душы беларуса, — зьвярнуўшыся да яго розуму і сэрца з добрай, яркай, народнай мовай і выставіўшы цэлы шэраг трэбава-ньняў, неабходных для росту і узбагачэньня яго душы, для разьвіцьця культурна-нацыянальнага жыцьця Беларусі.

І тут спрытная выбарная тэхніка партыі ўзяла ўсё гатовае, што ўжо было выпрацована змагальнікамі за Адраджэньне Беларусі.. Магчыма, што і ў гэтым выпадку было мала шчырасьці ў лідэраў *Wyzwolenia*, аднак трэба прызнаць іх выдатнае палітычнае чуцьцё: перш і лепш за ўсе польскія партыі вызваленцы ацанілі і падраховалі для сваіх мэт моц і значэньне беларускага руху, — імпэтную энэргію жыватворчай ідэі Нацыянальнага Адраджэньня. На шляху гэтай узрастаючай ад весняных вод беларускай ракі вызваленцы і пабудавалі сваяе польскія млыны, запусьцілі свае рыба-лоўныя выбарныя снасьці...

Вельмі выдатны, мінаючы пытаньне аб вызваленцах, факт, што на т. з. беларускіх крэсах, дзе польская статыстыка налічвала ня меней палавіны нясяленьня „палякамі“ (лічучы беларусаў-католікаў палякамі!) і дзе падрымліваць гэтую хвараблівую ілюзію лічылася да гэтых часоў сымптомам і нормай адаровай дзяржаўнасьці, — **польская дзяржаўная партыя *Wyzwolenie* за ўвесь выбарнай час друкавала усе адозвы, газэты, пра-**

грамы і вела агітацыйную вусную працу выключна пабеларуску! Але гэтага мала.

У час выбараў бадай усе польскія партыі, нават шовіністычная Хіена, якая звычайна не прызнае нават існавання беларусаў і беларускую нацыянальную ідэю лічыць антыпольскай інтрыгай нямецкіх гакатыстаў, а беларускую мову — палсаванай польскай і дзела таго асуджанай на выкараненьне і загубу — аднак, каб бліжэй падыйсьці да беларускага селяніна, каб узварушыць яго розум і сэрца, раптам загутарылі ў беларускай мове!

Вызваленцы зрабілі гэта перш і лепш за другіх, і ў гэтым вялікая доля іх удач.

На гэтым мы крыху астановімся. Мы знаем, што родная мова ёсьць для народа адзіным сродкам для зносін з вонкавым жыцьцем. Толькі роднае слова стварае ў народзе тыя культурныя абставіны, якія як паветра патрэбны ня толькі для росту і разьвіцьця, але проста для дыханьня, для самога жыцьця народу. Мы знаем, што толькі праз родную мову магчымы той ці іншы ўплыў на душу народа, на яго розум, сэрца і волю. І мы знаем, што ўсе гэтыя прызнанья, навукай, пануючыя ва ўсім культурным сьвеце праўды адкідаюцца польскай крэсовай палітыкай у адносінах да беларускага народа.

Беларускі селянін, пазбаўлены родной мовы ў школе, газэце і кнізе, а гэтым — адарваны ад бегу культурнага жыцьця, падзелены адзін ад другога,



прыгнечаны, сядзіць пакорны, паслушны начальству, плаціць усе павіннасьці, пераносіць усе крыўды ад крэсовай адміністрацыі... Значыць так можа быць вечна...

Так было дагэтуль. І ўсе польскія партыі так ці інакш падтрымывалі гэткае становішча спраў, гэткую „адвечную песьню“...

Але выбары паставілі перад польскімі партыямі пытаньне аб зносінах з беларускім народам, зносінах ня толькі з яго кешанёй і каркам, але і з яго душой... Зьявілася задача для польскага грамадзянства — у яго уласных інтарэсах, — падысьці памагчымаьці бліжэй да беларускай душы, прасьцей і лягчэй зрабіць уплыў на яе розум і волю.

І вось тут, як па чарадзеіству, зразу мянецца малюнак. Той народ, які толькі што абвешчаўся няістнуючым, тымі самымі партыямі прызнаецца, як рэальны народ, — дзеля таго, што... у руках яго аказалася для раздачы такія рэальныя рэчы, як паўсотні польскіх мандатаў... і на гэтыя мандаты поўнасьцяй заяўляюць пратэнсіі ўсе польскія партыі, як „лепшыя абаронцы інтарэсаў беларускага народу“...

Тыя самыя польскія гакатысты, якія не давалі беларускаму дзіцяці ў школах вучыцца, а ў сьвятынях маліцца ў родной мове, гэтым калечуць дзіцячыя душы, тыя самыя дзікія пэдагогі, пад магучым загадам скурнага партыйнага інтарэса, хутка прызнаюць патрэбную ім цяпер пэда-



гогічную праўду і самі да выбарных экзаменаў пачынаюць „зубрыць“ беларускі слоўнік і вучыць граматыку Тарашкевіча...

Тое, што адкідалася, як адзінае сродства асьветы, узроста і разьвіцьця беларускага народу, цяпер было прызнана, як найлепшае сродства ашуканства, зацямненьня і рабунку яго палітычнага розума, яго нацыянальнага пачуцьця, яго соцыяльнай сьвядомасьці і волі!!

Так робіць заўсёгды тая дрэннае дзяржаўнасьць, якая лічыць народ сродствам для сваіх мэтаў, — паднявольныя народы лічаць гноем для поля уладароў.

Цяпер застаецца ўсім польскім партыям зрабіць яшчэ толькі адзін шаг: тое, што практыка прызнана ў іх карысных партыйных мэтах, — прызнаць у інтарэсах самога беларускага народу!!

Першыя выбары, — першае прызнаньне жывой крыніцы народнай праўды, першая спроба абаперці на народным праве палітычную сыстэму, збудаваную з маны і насільля, кончылася поўным крахам гэтае сыстэмы. Хворая, брэдавая ідэя, — быццам у цэнтры Эўропы, у XX вяку жывы шмат, мільённы народ можна аставіць бяз мовы, зьмянілася дужа непрыемным прабуджэньнем...

Ці можна думаць, што гэтыя здарэньні навучаць, не прападуць без пладоў?

Ня ведаем.

\* \* \*

Хітрае прыкіданьне, кажа пагаворка, ёсьць

тая дань паважаньня, якую вада аддаець дабрачыннасці,—на якую вада толькі і здатна...

Гэтак—у маралі.

У палітыцы прыкіданьне ў словах і тактыцы зьяўляюцца тэй першай даняй, якой накідаецца на, сваіх яўных і скрытых ворагаў новае зьявішча якое робіцца палітычнай моцай...

Усе падробнасці і дозы гэтага прыкіданьня ў адносінах да беларусаў, у час выбараў, з боку, польскіх партый тлумачацца бязумоўным прызнань'ем моцы і значэньня беларускага народу, як новага палітычнага факта, з якім—хочаш-ня-хочаш, а мусіш лічыцца. Хоць бы ў сваіх інтарэсах,

Гэты ўласны інтарэс лепш за ўсіх зразумелі вызвалены.

„Вызваленне шчыра шануе ўсе народныя скарбы мужыцкай душы... дамагаецца права кожнага народу свабоднага разьвіцьця і пеставаньня сваей мовы ў школе і т. д.“ Гэтак гаворыцца ў беларускай прадмове праграмы Wyzwolenia. Але-ж у самай праграме, ў адзеле „Школьная справа“, гэтая декларцыя зусім не апрацавана, не пашырана, нават зусім не ўспомнута.

Можна падумаць, што школьнае пытаньне для Беларусі цалком вырашаецца ўжо тым, што „Wyzwolenie'm“ даецца тэрыторыяльная аўтаномія Беларусі.

Аднак, не зважаючы на гэта, мы павінны прызнаць беларускі фабрыкат Wyzwolenia падзелкай, —і з боку нацыянальнага. Самы лепшай як было

ўжо сказана, з усіх зробленых у Польшчы, але ўсёткі паддзелкай!...

Перш-на-перш Wyzwolenie пры ўсіх сваіх заслугах, ёсьць паддзелкай дзела таго, што побач з ім, з мамэнту аб'яўленьня выбараў, на свабодным народным рынку зьявіўся здаровы натуральны прадукт, які да гэтага часу акупацыйным кардонам не дапускаўся на гэты рынак...

Далей само Wyzwolenie не называець сябе беларускай партыяй, але польскай. З праграмы Беларускага Адрадженьня Wyzwolenie дзела таго бярэць толькі тое, штоў інтарэсах Польшчы, і застанаўліваецца там, дзе інтарэсы Польшчы і Беларусі пачынаюць спабегацца..., але адкуль праўдзівыя ідэалёгі беларускага народу толькі пачынаюць другую палавіну шляху...

Вось чаму партыя, якая прыймае так блізка да сэрца інтарэсы, радасьці і гора, „шануючая скарбы“ беларускага народу, не пачула найменшай болі ад крывавага падзелу на часьці жывога цела Беларусі, непратэставала супроць праступнага, дзікага з беларускага пункту гледжаньня Рыскага трактаку!

Вось чаму партыя Wyzwolenie ня толькі спакойна дазваляе, але, упарта падтрымовывае палітыку асадніцтва, шкодную ня толькі соцыяльна-эканамічна, але і нацыянальна — раскладаючую Беларусь, гэту ваенную калянізацыю маючую на мэце апроч „умацаваньня усходніх граніц(?)“, апроч „павышэньня сельска-гаспадарскай культуры(?)“

яшчэ, падобна свайму усходня-прускаму арыгіналу і поўную дэнацыяналізацыю краю. Вось чаму Wyzwolenie альбо маўчыць, альбо ухілаецца „занясеннем у пратакол“ мімаходам пададзення пратэсты тады, калі польская ўлада душыць беларускую школу, прасьледуець беларускія ўстановы, садзіць у вастрог альбо высылаець без суда і следства беларускіх грамадзкіх і палітычных дзеячоў. І зразумела, бо гэткая палітыка была як найлепш выгадна для партыі Wyzwolenia: яна ачышчала вызваленцу поле дзейнасьці на беларускіх абшарах ад самага страшнага, адзінага канкурэнта яе—сапраўднага беларускага палітыка—і разам з гэтым для партыі, якая востра крытыкуе уладу, ствараўся ореол і вядомыя сымпаты селяніна.

Вось чаму партыя Wyzwolenie, пры усім сваім „шацунку да скарбу беларускай душы“, змушана сама атразаць крыльля беларускаму нацыянальнаму руху, загадзя спыняць усе яго немінучыя намеры падняцця лішня высака, падняцця вышэй назначанага праз Wyzwolenie ордынара пераляцець межы Польшчы...

Вось чаму Wyzwolenie ня можа і ня хоча зьвяршыць беларускую сьвятыню „скарбаў народнай душы“ купалам дзяржаўнай незалежнасьці. Можа гэты ідэал цяпер надта-высокі трудна здзяйснімы, можа гэты купал яшчэ крыецца ў воблаках... але-ж усе вочы і дух беларускага народу сквапна паднімае ён да горы, — да неба!..

І так бязумоўна, што Wyzwolenie толькі па

ліку розніцца з іншымі польскімі партыямі, якаясьцяй сваею цалком належыць да іх.

Wyzwolenie ёсць самай лепшай і хітрай сацыяльнай і нацыянальнай паддзелкай і гэтым тлумачыцца яе цяперашняя часова моц і поспех на нашым занехаеным, падбітым народным рынку. Але хай паявіцца здаровы сапраўдны прадукт беларускай ідэалёгіі, як усякая фальсыфіката зчэзне, як шкодная непатрэбшчына, бо ня будзе мець спажыўца.

Такая, як пабачым, і ёсць немінучая судзьбіна Wyzwolenia.

Можна спытаць чаму-ж гэта на беларускім сялянскім рынку карысталася і карыстаецца ўдачамі паддзелка, — хай самая лепшая, а ўсё-ж такі бязумоўная паддзелка — Wyzwolenia?!

Прычына гэтага — ляжыць ня толькі ў якасьці спрытна зробленага фальсыфіката, але, галоўным чынам, — у адміністрацыйных варунках самага рынку.

Хто-ж ня ведае, што аўтэнтчны прадукт самастойнай палітычнай думкі — ўласнай беларускай нацыянальнай і сацыяльнай ідэалёгіі — проста не дапушчаўся польскай уладай на беларускі рынак?!

Паміж беларускім інтэлігентам, — тварцом духоўных вартасьцей, арганізатарам сацыяльнай нацыянальнай сьвядомасьці народу — і народнымі масамі з самага прыходу на Беларусь польскай улады быў працягнуты ваенна-паліцэйскі кардон акупацыйнага рэжыму...

Беларускія народныя масы жылі, як бы за загарадкай з калючага дроту, прыступ за якую дазваляўся толькі па „пшэпустках“ узятым у спадчыне прыкладу і прататыпу ўсіх пазьнейшых акупантаў—нямецкай улады.

Усялякая ня толькі нацыянальна-палітычная, але і культурна-просьветная праца ў нашым краі была выключана для беларуса. Побач з сацыяльнай рэпрэсыяй у краі панавала самая бязстыдная палянiзацыя.

Занадта поўнае было упаеньне Польшчы сваім нацыянальна-дзяржаўным уваськрасеньнем змёртвых і зваротам „з прадвеку польскіх зямляў“ — ў тым ліку і Беларусі!

І проціў гэтага рэжыму паўсямесных рэпрэсій мы ня чулі ні аднаго пратэсту з боку цяперашніх прыцеляў Беларусі з партыі Wyzwolenie. Толькі ў прадбачаньні новых выбараў у Сойм пачуліся такога гатунку прамовы, як прамова пасла Рудзінскага ў траўні 1922 г.

Ды й ці можна было чакаць ад іх гэтых пратэстаў, калі як раз гэты рэжым адчыняў для іх вольнае поле дзейнасьці ў Беларусі, калі як раз гэты мытна-паліцэйска-ваенны кардон ствараў для польскіх людových партый з тым жа Wyzwolenie'м на чале, няспрэчны, спакойны манаполь, на беларускім народным рынку.

За час гэтай манапольлі, пры атсутнасьці усялякай сапраўдна - беларускай канкурэнцыі,

Wyzwolenie трэба аддаць яму поўную справядлівасьць—зрабіла вялікую працу.

За гэты час — задоўга да таго, калі абвяшчэньне выбараў дало магчымасьць беларускаму дзеячу адкрыта і свабодна падыйсьці да беларускага народу, — спрытныя і умелыя працаўнікі партыі Wyzwolenie занялі мейсцы, раскінулі па ўсяму Краю сеткі сваіх арганізацый, умацавалі свае пазыцыі, заваявалі пэўнае даверыя беларускага селяніна.

Забіты і запуджаны беларускі хлебароб з надзеяй і верай глядзеў і слухаў, як які-небудзь спрытны і хітры гастралёр Wyzwolenia, ў ролі нятыкальнага дэпутата Варшавскага ці Віленскага Сойму, дэманстратыўна рэзка крытыкаваў усе-сільныя мяйсцовыя сельскія ўлады, абцаючы запісаўшымся ў партыю ўсялякія дабрадзействы і сваю высокую апеку.

Такага гатунку тэатральнымі эфэктамі утвараўся бутафорскі орэол партыі.

Але ўсе мы добра ведаем, што далей гэтых тэатральных жестаў справа ня йшла, што Wyzwolenie пальцам аб палец ня ўдарыла дзеля запраўднага вызваленьня беларускага селяніна з таго душачага рэжыму, ў якім ён жыве да гэтага часу...

Дык вось трэцьця прычына удач партыі ў нашым Краі, вялікая пераважнасьць яе перад нашым, наскора заснаванымі камітэтамі, зьяўлялася ў тым, што загадзя заняўшы мейсца, партыя Wyzwolenie да дня выбараў уладала густой

сеткай гатовых арганізацый, і нашым аддзелам прыхадзілася, так сказаць, выбіваць вызваленцаў з тых траншэяў і акопаў, у якіх тыя пасьпелі моцна засесьці...

Адносная свабода выбараў — той мінімум прызваітасьці, які, дзеля Эўропы, быў сяк так застасаваны ў часе выбарнай кампаніі, і тыя мізэрныя сродствы, на якія ўсёж-такі ўздабыўся Ц. Б. В. К. у першы раз далі магчымасьць зьвязаць з нацыянальна-палітычным цэнтрам шырокія народныя масы, разьвіць плянсвую агітацыю ўва ўсіх 9 беларускіх акругах.

Гэтая магчымасьць і распачала працэс прабуджэньня самадзейнасьці апутанага Wyzwolenie'm беларуса, — яго вызваленьня ад Wyzwolenia.

І тут мэты, характар, мэтады, тэмп і вынікі барацьбы нашай з Wyzwolenie'm, — розныя ў розных частках беларускай тэрыторыі даюць матэрыял для надзвычайна цікавых і важных вывадаў.

## V. Заданьне выбарнай кампаніі і барацьбы з Wyzwoleniem

Выбары, паставіўшы перад беларускім сялянствам практычнае заданьне выбраць сваіх прадстаўнікоў у Палаты польскай Рэспублікі, высунулі на першы плян якраз гэты *важнейшы прынцып уласнага, незалежнага прадстаўніцтва, поўнага самазначэньня*, як найболей важнае практычна і найболей дарагое ідэалёгічна завоеваньне нацыянальна адраджаючагася народу.



Сам беларускі народ, захацеў і па ўласнаму праву і на падставе даных яму Польшчай Выбарнага закону і Канстытуцыі, *выступаць і гаварыць за самага сябе.*

І ён пачуў гэтае права гаварыць аб самым сабе, зьяўляючыся для сябе самамэтай, ня хочучы ні для каго служыць спосабам,—тым самым „канём“, аб якім так выразна гаворыць Wyzwolenie, і на якім яно само ездзіла і ўехала у Сойм.

Ён зусім не хацеў быць, ні „выбарным мясам“ для рознага сорту „мураваных“ палітычных спэкулянтаў і кар’ерыстаў, ні паслушным матер’ялам крэсовай палітыкі, якая корміць живою крывёй яго роднага Краю польскі цэнтр.

Ён зусім не хацеў, як гэта ні страшна гучыць для польскага вуха, быць простым будаўляным матэрыялам у руках дрэнных будаўнічых так званай „польскай гаспадарсьцвеннасьці“, якую ён, на праву, духу, сэнсу, і літары дэмакратычных выбараў, *цяпер заклікаўся сам судзіць*, якая па трафнаму выраженьню расейскага паэта Пушкіна, да гэтага часу паварычывалася да яго толькі сваёю, „стальною шчэцінай“...

Забыты да гэтуль усімі польскімі партыямі забіты і катуемы драганадамі акупацыйнага рэжыму, разлагаемы нікуды-нягодна мяйсцовай адміністрацыяй, што прызнана цяпер такой аўтарытэтай асобай, як цяперашні Старшыня рады міністраў генарал Сікорскі,—беларускі народ атры-

маў, як маральнае так і юрыдычнае права гаварыць і думаць толькі аб сябе, аб сваіх крыўдах і зьдзеках, аб сваіх патрэбах і надзеях — без усялякіх „палітычных“ і „дыплёматычных“ прамаўчаньнях аб тым, што над ім выраблялі за ўсе гэтыя 4 гады...

Гэтага за беларускі народ не зрабіў і ня зробіць ніхто,—ня зробіць ні адзін „адвакат“, ніводная чужая нацыянальнасьць; ня зробіць зразумела ні адзін польскі адвакат, — ні водная польская партыя, якія, як мы гаварылі, ўсе прылажылі сваю руку, да гэтай крыўды ўсе вінаваты ў 4 гадовых цярпеньнях беларускага народу—ўсе павінны сесьці цяпер у новай Палаце Рэспублікі на лаўку падсудзімых, як праступнікі перад беларускім народам.

Кожная польская партыя павінна будзе ў тэй ці іншай меры прамаўчаць аб тым, што імем польскай гаспадарсьцвеннасьці тварылася ў нашым Краі, прамаўчаць аб сваёй уласнай прошласьці ў Краі, аб сваім маральным ці фактычным удзеле у гэтай благой і неразумнай справе.

Толькі сам беларускі народ, сам пацярпеўшы можа без староных памеркаваньняў, толькі з адной думкай аб спыненні крыўдаў, аб задавальленьні за старыя праступленьні, выступіць голасна у Сойме і публічным абвінцелем і грамадзкім ісцом проціў таго, што завецца „польскай гаспадарсьцвеннасьцю“...

Вось імя свайго народнага „права на гнеў“

і йшла ў нас заядлая барацьба на выбарах з усімі партыямі, а— болей усяго— з самым страшным, з самым блізкім да народу ворагам — Wyzwolenie'м.

Заядлая выбарная кампанія закончылася выбарам паўтара дзесятка запраўдных прадстаўнікоў беларускага народу ў Палаты Рэспублікі.

Ці лічыць гэта перамогаю?

І так і не.

Як першая ўдача на тым цяжкім шляху, які прадстаіць беларускаму народу, пакуль ён ня дойдзе да поўнай перамогі над сваімі ворагамі, гэтая ўдача можа лічыцца *першай вялікай перамогай*. Ува ўсякім выпадку— пачатак барацьбы суліць многае ў далейшым.

Але калі мы ўспомнім, што з паўсотні мандатаў, якія прыходзяцца на беларускія тэрыторыі, дзе беларускі народ зьяўляецца ня „меншасьцяй“, а наадварот— аграмаднай большасьцяй, толькі паўтара дзесятка мандатаў атрымаў сам дэмакратычны гаспадар краю— беларускі хлебароб, а да двух дзесяткаў адно толькі польскае Wyzwolenie, дык флаг пабеднага аптымізму нам прыдзецца крыху спусьціць...

Ува ўсякім выпадку.— аснаўным фактам зьяўляецца той, што пабеду на выбарах нам прышлося дзяліць з партыяй Wyzwolenie. Чым азначылася гэтая ўдача Wyzwolenia мы ўжо гаварылі.

Цяпер нам трэба дасьлядзіць тыя бліжэйшыя варункі рэалізацыі гэтай удачы, азначыўшыя ў

адных акругах, у адных выгадках нашу перамогу, ў другіх — большую ўдачу нашага праціўніка.

Як агульнае, надта важнае для нас, беларусаў, зьявішча, можна сьцьвердзіць, што нават у мяйсцох, дзе праціўнік наш акапаўся наймацней, зьяўленьне нашых агітатараў выклікае зараз-жа рэакцыю проціў Wyzwolenia.

Зьяўленьнем запраўднага нацыянальна-сацыяльнага прадукта на беларускім народным рынку, як сказана, зараз-жа пачынаецца працэс выцясьнення фальсыфіката. Гэтае зьявішча — зусім агульнае, паўсяместнае; працэс начынаецца і працякае ўжо проста сіламі ўнутранай праўды і запраўднасьці паўнацэннага прадукта ў параўнаньні зпаддзелкай, фальсыфікацыя якой адразу кідаецца ў вочы разбуджанай спатканьнем праўды з фальшай крытычнай сьвядомасьці беларускага хлебараба.

Заданьне было толькі ў тым, каб усюды ўва ўсе куткі нашай, мейсцамі непраходнай у восень Беларусі, запраўдны прадукт меў магчымасьць пранікнуць, і ў тым, каб ён пранік туды заўчас, каб мець час выціснуць паддзелку з рынку да мамэнту галасаваньня.

Ні першае, ні другое заданьне, зразумела, не маглі быць выпаўнены поўнасьцю: ні кароткі прадвыбарны пэрыод, ні абмяжованасьць срэдстваў не давалі магчымасьці поўнасьцю вырашыць заданьне.

Але што працэс выцясьнення начаўся і з тэй ці іншай хуткасьцю працякаў у зусім вьраз-

ным кірунку, ў гэтым ня можа быць ніякіх сум-  
леваньняў: гэтае прызнаюць, як убачым далей,  
нават самі нашыя праціўнікі, самі „беларусы“ з  
Wyzwolenia.

### V. У кім апора Wyzwolenia?

Цяпер нам для аканчальных вывадаў заста-  
ецца яшчэ разгледзіць варункі і прычыны рознай  
скорасьці адзінага працэсу ў рознага роду бела-  
рускай сялянскай грамады.

Як мы гаварылі, працэс выцясьненьня эрзатца  
з выбарнага рынку нашым прадуктам у адных  
мяйсцох пасьпеў і закончыўся да дня галаса-  
ваньня бадай поўнасьцю, азначыўшы там вышэйшую  
меру нашай перамогі, як напр. у Навагрудчыне;  
ў другіх мяйсцох ён толькі пачаўся і працякаў  
занадта паволі для таго, каб да момэнтэ выбараў  
даць сьпелы плод сьвядомага палітычнага рашэньня.

Калі аставіць у старане выпадкі, калі ў тую  
ці іншую мяйсцовасьць нашыя агітатары зьяўляліся  
занадта позна, ці зусім не зьяўляліся, астаўляючы  
там вызваленца як-бы адзіным пеўням ў катуху,  
дык прычыны розных скорасьцей паказанага пра-  
цэсу крыюцца ў тэй галоўнай і важнай розьніцы,  
якая дзеліць усю беларускую масу на дзьве няроўныя  
часткі: на каталікоў і праваслаўных.

Як можна згары абмяркаваць, лічбы гала-  
саваньня тэські падцьвярждаюць гэтае — *працэс*  
*выцясьненьня польскай партыі Wyzwolenie з бела-*  
*рускага рынку адбываецца тым павальней, чым*  
*мацней у даным раёне ўплывы паланізму. А дзе-*

ля таго, што паланізацыя здаўна адбывалася сіламі і сродствамі, галоўнымі чынам, каталіцкага касьцёлу, дык можна сказаць *a priori*, што каталіцкая частка Беларусі беспараўнаньня трудней растаецца з паддзелкай *Wyzwolenia*, чым частка праваслаўная.

Беларус-каталік—вось хто вырашыў перамогу *Wyzwolenia*, вось хто затрымаў хуткае цяжэнне паказанага абавязковага, агульнага працэса выцясьненьня польскай партыі *Wyzwolenia* з Беларусі.

У гэтым факце трэба добра разабрацца.

Насамперш, з перамогі *Wyzwolenia* сярод значна спаланізаваных беларусаў - каталікаў мы можам зрабіць надта важны вывад: паланізацыя праз каталіцкі касьцёл беларуса, якой так моцна займаліся правыя нацыянальна-польскія партыі, дала на выбарах плады зусім ня тым, хто затраціў на гэтую справу столькі энэргіі, сродстваў, і энтузіязму, якія былі варты лепшага ўжытку, а якраз іхнім крайнім праціўнікам — левым дэмагогам *Wyzwolenia*, якія йшлі на выбары не пад польскім флагом, а пад беларускім,—партыі хоць і польскай па сутнасьці свае асноўнае праграмы, але на час выбараў старанна і скромна скруціўшай свой польскі штандар, замаскаваўшы сваю польскую праграму.

Такім чынам перамога паўбеларускага фальсыфіката *Wyzwolenia* павінна быць прызнана пабедай беларускай нацыянальнай ідэі, зблудзіўшай пакуль што на чужых шляхох—перамогаю нашых

лёзунгаў, у пэўным сэнсе і — *нашай перамогай*, хоць вынікамі яе, у асобе выбраных паслоў, скарыстаў пакуль што варожа-суседні лагер нашага галоўнага праціўніка.

Перамога напалавіну беларускага па сваім сацыяльным і нацыянальным лёзунгам Wyzwolenia ўжо дзеля таго павінна быць залічана, як гатунак нашай перамогі, што гэтая перамога зьяўляецца ўва ўсякім выпадку поўным разгромам нашых самых лютых, цяпер, дзякуючы ў значнай меры і Wyzwoleniu, ўжо бязсільных, ворагаў людаедаў — нацыяналістаў з Хены і ім падобным.

Але, разьбіўшы разам з Wyzwoleniem нашых агульных ворагаў, мы на гэтым застанавіцца ня можам; самаістны сялянскі беларускі рух пойдзе далей і паставіць далейшае заданьне: поўнага разгрому вызваленцаў — вызваленьня ад самага Wyzwolenia.

Значныя масы праваслаўных беларусаў ужо вызваліліся ад путаў Wyzwolenia. Трэба толькі падтрымаць пастаяннай сувязью народа з цэнтрам з пасольскім клюбам, тое, што зроблена.

Гэтае прызнаньне народам у асобе працаўнікоў Ц. Б. В. К. сваіх запраўдных выразнікаў і прадстаўнікоў, як сказана, выяўлялася ў праваслаўнай грамадзе надзвычайна хутка і рашуча. Зьяўленьне такога агітатара рабіла проста дзівы. З матар'ялаў нашага Цантральнага Выбарнага Камітэту вядомы выпадкі поўнага разгрому і ліквідацыі цэлых сетак, цэлых раённых цэнтраў

партыі Wyzwolenie—з перадачай нашым інструктарам масамі літэратуры, квітанцыйных кніжак, сабраных срэдстваў і г. п.

Тут „узварот беларуса дамоў“—ў сваю ўласную хату з гасьцей у Wyzwolenia—праходзіў „на кур'ерскіх“, з хуткасьцю катастрафічнай для Wyzwolenia.

Наадварот — у каталіцкіх районах працаўнік нашага Камітэту натыкаўся на значны спраціў, вымагаючы шмат часу, каб здалець яго.

Але і тут барацьба, як паказала выбарная кампанія, ня толькі зусім магчыма, — нават і ў такіх районах, дзе Wyzwolenie апіраецца на старыя і моцныя фортыфікацыі пана-абшарніка і ксяндза-палянізатара.

Зьяўленьне такога агітатара, як ксёндз Станкевіч, які самай сваёй асобай зьністажае бязсэнсоўную, але так моцна ўкэраніўшуюся ў нас легенду аб адвечнай і неразрыўнай сувязі каталіцызму з палянізмам, адно зьяўленьне ксяндза-беларуса, выступаючага з гарачай прамовай супраць польскай партыі— за сваю беларускую — рабіла глыбокія каранья перамены, настаяшчыя перавароты ў псыхіцы беларускай палянізаванай масы.

Гэтыя працэсы, раз пачаўшыся ня могуць заставацца, пакуль ня дойдуць да поўнага свайго завяршэньня, ня выявяцца ў сьпелым, сьвядомым вырашэньні—вярнуцца ў свой беларускі сьвет, якога пакуль што ня было, які цяпер будзецца ўсей грамадой абудзіўшагася народу...



## VI. Што-ж такое — Wyzwolenie?

Цяпер мы можам, з нашага беларускага пункту гледжанья, азначыць, што такое—партыя Wyzwolenie, якая яе роля, сэнс, значэньне і будучыня беларускага сялянства.

Напалову сялянская і беларуская, прапануючая нашаму беларусу-хлебаробу самы лепшы нацыянальна і сацыяльна фальсыфікаваны, напалову чужаземны, фабрыкат, партыя Wyzwolenie зьяўляецца формай і ступенькай для пераходу спажыўца—беларускага селяніна на запраўдны прадукт уласнага нацыянальнага вырабу.

Wyzwolenie зьяўляецца тымі дзьвярыма, цераз якія зблудзіўшы, замануты ў чужыя польскія пакоі, беларус варочаецца дамоў—ў сваю ўласную родную хату...

Wyzwolenie — тая прамежная станцыя, цераз якую вялізарная большасьць беларусаў каталікоў едзе да сябе, дадому—з польскіх гасьцін, з польскага, чужога па крыві і духу, небясьпечна прыкінуўшагася бліжнім і родным—пад агульным купалам дэнацыяналізаваўшага іх каталіцкага касцёла, —варочаецца з польскага сьвету—ў свой родны—беларускі сьвет...

З гэтага азначэньня ясны ўсе плюсы і мінусы Польскай Людовай партыі Wyzwolenia.

Гэтую прамежную станцыю Wyzwolenie ня трэба ні хваліць ні лаяць: яе трэба толькі ў добрым стане і чым хутчэй—праехаць.

Гэты добры фальсыфікат, мзючы такі спрос і збыт на нашым цёмным і бедным рынку, гэтую лепшую з існуючых, ня так шкодную, як затручанья цукеркі Хіены, паддзелку трэба насамперш плянова выціскаць запраўдным прадуктам.

А для гэтага—адзіны шлях: *разьвіцьцё ўласнага вырабу сваіх цэннасьцяў і раўналегла ідучае з ім разьвіцьцё крытычнага пачуцьця і смаку ў спажывца беларуса.*

Дзеля гэтага, злажыўшы рукі, аддыхаць на лаўрах першай свае перамогі, нам нікаму нельга, бо інакш — усе працэсы ізноў пойдучь у адваротным кірунку!..

## **VII. Хто нам праўдзівы прыяцель.**

Апіраючыся на тую вялікай вагі апору, якой зьяўляецца запраўднае прадстаўніцтва беларусаў у Польскіх Палатах, трэба энэргічна вясці працу далей.

Сілы нашыя — слабы, як духоўныя так і матар'яльныя.

Ні ад дапамогі нашых прыяцеляў, ні ад барацьбы з нашымі ворагамі мы ня можам адмовіцца. Мы толькі ня хочам такіх прыяцеляў, якія хочуць замяніць для нас нас саміх..., якія імкнуцца рабіць замест нас нашу нацыянальную і сацыяльную справу, гаварыць за нас у Сойме, — словам аказываць нам усялякую апеку, ўсялякія дабрадзействы, не забываючы пры тым і самых сябе.

Калі мы яшчэ дзеці, дык мы хочам расьці, а

не аставацца вечна дзяцьмі, атрымліваючы ўсе дабрадзействы толькі цераз жывот і грудзі той ці іншай, але заўсёды занадта пражорлівае мамкі...

Усякі адвакат, доктар ці пэдагог насамперш, калі ён праўдзівы прыцель кліента, хворага ці дзіцяці, павінен быць, гэтак кажучы, ворагам самога сябе, — імкнуцца да таго, каб паставіць як хутчэй свайго кліента на ўласныя здаровыя і моцныя ногі, і — самаабязчыніцца.

Гэта-ж беларусы вымагаюць і чакаюць ад сваіх палітычных прыцеляў з Усходу і Заходу: памагайце так, каб ваша дапамога была нам як найхутчэй непатрэбна!

Толькі такое Wyzwolenie будзе для беларуса запраўдным вызваленьнем.

На шляху гэтага сапраўднага Вызваленьня — шмат працы, перашкодаў і небясьпекаў, але самы шлях для беларусаў ужо ясны.

Гэтая воля беларуса да незалежнасьці ў самым шырокім значэньні слова, вааружаная перажытым досьледам і прыладай крытычнага аналізу, адчыніла яму і ўвесь хітры сакрэт, усю хітрую мэханіку сетак і путаў і нашае партыі Wyzwolenie.

І самі беларусы з Wyzwolenia добра разумеюць, што спрытна і фокусна зроблены фальсыфікат ня ўтрымаецца доўга на здабываючым уласную актыўнасьць беларускім рынку, што путы і сеткі іх партыі хутка пераробяцца ў паўценьне і будуць панесены ветрам.

Адзін з самых відных лідараў Wyzwolenia ў

нашым Краі ў гутарцы з нашымі пасламі так сказаў:

„Мы вельмі добра ведаем, што беларускую карту Wyzwolenie на гэтых выбарах узяло першы і ў апошні раз“.

Амэн! Дай-жа, Божа, беларусам шчасьліва даехаць да сваей уласнай роднай хаты—да незалежнай ад Wyzwolenia Беларусі!

### VIII. Тактыка наша да Wyzwolenia.

Дык вось тайна Wyzwolenia—раскрыта.

Сакрэт яго ўдачы, сутнасьць яго сацыяльнай і нацыянальнай прыроды, паэзія і сапраўднасьць партыі, яе беларускія ружы, і польскія калючкі—ўсё гэта для беларуса цяпер ясна. Гэты аналіз, які даў нам магчымасьць пазнаць нашага самага блізкага ў Сойме саюзніка і самага нябясьпечнага ворага на мяйсцох—у выбарных участках, дасьць нам магчымасьць устанавіць і асноўныя тактычныя дырэктывы адносна да партыі Wyzwolenie—мэтады прыязні з яе клубам у Сойме і—барацьбы з ёю на мяйсцох.

На гэтай прамежнай станцыі паміж Польшчай і Беларусяй, якой зьяўляецца Wyzwolenie, цягнікі ходзяць у абодва бакі. Але скрытная і нябясьпечная для беларусаў тэндэнцыя польскай партыі Wyzwolenie зьяўляецца ў тым, што знаходзячыся на беларускай зямлі, збудаваная і размаляваная ў беларускім стылю, гэта станцыя хоча, каб праз яе як мага больш пасажыраў-беларусаў, пры гэтым па магчымасьці няпрыкметна, лягчэй і выгадней,—прыехала з беларускага боку ў польскі...

Уласная-ж беларуская „дырэкцыя“, ня кажучы нічога ні проціў „стылізацыі“, ні тым балей—проціў усялякіх выгадаў на станцыі і ў цягніках Wyzwolenia для беларускага пасажыра, паставіць толькі на іх сваіх стрэлачнікаў і машыністаў, каб варочаць усе цягнікі назад у Беларусь...

У Сойме яна будзе лавіць вызваленцаў на ўсіх іх „беларускіх“ словах, якія, быццам вераб'і, выляталі з іх вуснаў у часе выбарнай кампаніі, будзе сьцягаваць за ногу „мураваных людзей“ з беларускага „каня“ і запрагаць іх самых у беларускі сялянскі воз...

На мяйсцох нашы людзі будуць расказываць селяніну-выбаршчыку, як трудна ўдаецца гэтая запражка, як ня любіць вызваленец вазіць і як любіць ездзіць...

### IX. Пасьляслоўе.

Такім чынам з Wyzwoleniem скончана. Але і тут крытычны аналіз палітычнага зьявішча ня можа яшчэ паставіць кропку.

Прырода і роля партыі Wyzwolenia раскрылася нам з усей яснасьцю ў часе выбараў у Палаты Польскай Рэспублікі.

Што-ж такое самыя выбары, раскрыўшыя нам усю гэтую праўду, і што значыць гэтая раскрыўшаяся на выбарах праўда адносна да самой Польскае Рэспублікі?

#### I. Выбары і рэвалюцыя.

Народнае прадстаўніцтва, агульнае выбарнае

права, выбарныя свабоды і інш., усё гэта—праяўленне вялікага прынцыпа народ аўладства.

Усё гэта—здабыцьцё шэрагу вялікіх і малых рэвалюцый, і ўсе гэтае цяпер, як трывалы вынік, як права, якога ня можна адабраць, як норма закону, як ясна ўсвядомлены нямінуча-патрэбны варунак народнага росту і разьвіцьця, замацавана ўва ўсіх сучасных прававых дзяржавах.

Выбарныя пэрыоды, запраўды, як-бы ў скарочаным відзе паўтараюць галоўныя і цэнныя рысы парадзіўшай іх Мацеры Рэвалюцыі. У выбарных кампаніях быццам адраджаецца свая асьвяжаючая, адмаджаючая гаспадарсьцьвенны арганізм, сіла пранёсшаяся рэвалюцыйнай стыхіі, патрэбнай для свабоднага творчага разьвіцьця народу. З іх выключваюцца толькі ўсе небясьпекі руйнуючага размаху рэвалюцыйнай стыхіі, — тыя нялюдзкія рысы яе гнеўнага дэмана, якому народ у іступленьні часта прыносіць у крываваю ахвяру самога сябе.

Выбарныя кампаніі, як ясна з гэтага выцякае, —запраўдныя маленькія рэвалюцыі, запраўдная забясьпечываючая грышчэпка проціў паўтарэньня новай вялікай...

Запраўды,—спыніце гэтыя правідловыя пэрыодычныя праверкі—народным судом, жывымі крытэр'ямі народнага права і народнай праўды—ролі, вартасьці і межаў усялякай улады ў краі, ўсіх без выключэньня дзяржаўных установаў, маючых тэндэнцыю старэць — камянец і зажывацца за шчот живога маладога жыцьця, —тэндэнцыю вадлівай,

шкоднай і злой жывучасьці, — адмяніце гэтую пастаянную пагрозу суда, зьмены і кары, заўсёды вісячай над усялякай выбарнай уладай, і—абавязкова ўсялякая існуючая, нават самая дэмакратычна-радзіўшаяся, ўлада ўваскросіць абсалютызм (самаўладства), які з тэй-жа няўнікнёнасьцю давядзе да новай рэвалюцыі.

Жывая энэргія вялікіх стыхійна - народных рухаў, пагражаючая заўсёды поўным разгромам асьлепшым і аглухшым установам старчага абсалютызму—за нязнаньне грамадзянскай прыроды, за няпрызнаньне народных правоў і народнай праўды, —цяпер у сучасных дэмакратыях уведзена ў нутро гаспадарсьцьвенай машыны, як яе жывая прыводзячая ў рух сіла...

Як ў сучасных паравых ці іншых двігацелях і тут вялікая, грозная, якая можа стаць страшнай і руйнуючай, стыхія прыроды, быццам, загадзя раздрабляецца на рад асобных момантаў, здабывае сваю правільную, рэгулюемую чалавекам пэрыядычнасьць, свой жывы, арганічны рытм. Вось-жа гэты правільна - знойдзены чалавекам рытм і робіць пакорнай варожую чалавеку стыхію, ператварае яе ў пакорную, што служыць яго жыцьцю, сілу...

Толькі такім шляхам, як мы добра ведаем з гісторыі тэхнікі, йдзе заваяваньне чалавекам прыроды, пакарэньне яе сілаў.

Гэтакім-жа шляхам, як мы пераконаваліся на палітычным досьледзе нашых дзён, адбываецца

моцнае заваяванне арганізаваным чалавечым грамадзянствам і „другой прыроды“, як назваў яе нямецкі філосаф Шэлінг, — прыроды сацыяльнай.

Калі рэвалюцыі—заравамі сваіх пажараў неправіма позна асьвятляюць да канца ўсю гэтую праўду, самую важную праўду, якую пудліва і аблудна хавае, калі не ад другіх, дык ад самога сябе хворае грамадзянства, то выбарныя кампаніі — гэтыя прадбачаныя канстытуцыяй пэрыодычныя мірныя рэвалюцыі, — ставяць сваім першым заданьнем сваечаснае раскрыцьце перад грамадзянствам ува ўсёй паўнаце гэтай, так патрэбнай для яго здароўя, праўды, тоіць якую небясьпечней усяго: утоіваюць толькі невылячымую брыдку хваробу.

Варунак раскрыцьця поўнай праўды—свабода. Вось дзеля чаго свабода—першы варунак запраўд-насьці і сэнсу выбарнай кампаніі. Без свабоды выбары пераменіваюцца ў адзін з спосабаў утоіваць ад сябе сваю брыдку хваробу...

Апошнія выбары, нават у варунках тэй куртатай свабоды, якую выдзеліла для нашага Беларускага Краю польская крэсовая адміністрацыя, ўсё-ж такі раскрылі і асьвяцілі ясна для ўсіх надта і надта многае, што хавалася ад другіх і утоівалася ад сябе польскай уладай, усім польскім грамадзянствам... быццам у нашыя дні можа быць што-небудзь тайнае, што, па слову эвангельскаму, ня сталася-б, і пры гэтым зараз-жа,—яўным...



Па выявіўшамуся ў выніках выбараў настрою беларускай сялянскай масы мы можам судзіць аб розуме тэй палітыкі, якую стварала тут на „Крэсах“ польская ўлада, — ў мэтах умацаваньня іх дзяржаўнай сувязі з Польшчай...

Па тэй неспадзяванасьці, з якой зьявіліся перад уладай і грамадзянствам гэтыя настроі і гэтыя вынікі, па таму раздражэньню, якое вызвала гэтая неспадзяванка—мы можам судзіць аб меры глухаты і сьлепаты гэтай улады, гэтага грамадзянства. А па меры гэтай глухаты і сьлепаты можам судзіць і аб блізкасьці пагражаўшай адгэтуль, ў тэй ці іншай форме, — Рэвалюцыі... Пры сьвятле гэтай выбарна-рэвалюцыйнай праўды, выявіўшайся ў выніках выбарнай кампаніі, мы пастараемся зрабіць усе далейшыя вывады з яе вынікаў—з беларускага пункту гледжаньня.

### **Выбары і польская гаспадарсьцьвеннасьць.**

Як мы ўжо гаварылі, гэткай запраўднай рэвалюцыяй, зробленай беларускім народам з выбарнай картачкай у руках, рэвалюцыяй у рамках раўнадушнай да беларуса Польскай Канстытуцыі і ўжо яўна варожага яму Выбарнага Закону, і зьявіліся апошнія выбары на „Крэсах“...

Вынікі выбараў, як па сваёй сутнасьці, — па важнасьці выяўленай праўды, так і па яе неспадзяванасьці для польскага грамадзянства, для аканчальна асьлепшай і аглухшай на патрэбы і стогны

Беларускага народу польскай улады,—зьяўляюцца ў поўнай меры рэвалюцыйнымі...

Нацыяналістычны абсалютызм гэтай улады, ўваскросіўшы разам з уваскрасеньнем Польшчы тут на „крэсах“ „лепшыя традыцыі“ ня толькі яе выміраючага шляхоцтва, але і „акраіннай“ палітыкі ўсіх трох нябожчыц—суседніх заборчых манархій, асьвяжыўшы іх у стылю модэрн,—пажаў поўнасьцю ўсё пасеянае ім насеньне... Гэта прызнана самым прэм'ерам Сікорскім.

Усе стаўкі на ўсе гатункі польскай гаспадарсьцьвеннасьці, прадстаўленыя дзiesiąткам канкурыраваўшых у нас на „крэсах“, у аснаўной масе мяйсцовага насяленьня польскіх партый, на выбарах аказаліся бітымі...

Стаўка на польскіх земляўласнікаў, на старую нацыянальна-шляхоцкую гаспадарсьцьвеннасьць, на палянізуючы каталіцкі касьцёл, на магутныя яшчэ нядаўна лёзунгі: wiara i język—была двойчы, ў асобе № 8 і № 12, - пабіта.

Стаўка на новую крэсовую адміністрацыю, стаўка на „ўдзячнасьць“ з боку беларускага насяленьня „Крэсаў“—за „дабрадзеіствы ўпраўленьня і парадку“, якія дала краю ў яе асобе Польская Рэспубліка, стаўка на „дзяржаўнае аб'яднаньне Kresów“ з „Miacierzą Polska“, так лёгка і шчасліва выграная на „выбарах“ у Віленскі Сойм... была цяпер, на гэтых выбарах, двойчы і тройчы біта—ў асобе № 22, 10, а так-сама цэлага раду кондот'ерскіх (наёмных) групаў, як „Трудовое

Крестьянство“, „Зялёнадубцы“, „Актывісты“ і інш.

Стаўка на папулярнасьць сярод беларускага сялянства, як сымвала левай дэмакратычнай Польшчы, імя вызваліцеля Беларусі, „абаронцы народу“ Маршалка Пілсудскага, (лягэнда гэтая мела шмат верачых і тут і ў Варшаве) так сама была шмат разоў і у ўселякіх відах біта, як у асобе № 1, 2, 22 і тых самых кондотьерскіх сьпіскаў, з поўным бязстыдствам заяўляўшых у сваіх лістках, што іх кандыдаты ідуць да Сойму, каб „выпаўняць волю Язэпа Пілсудскага і народу“ (гл. „Адозва Аб'едн. Безпар. Беларус. Арганіз. Балаховіча, Зялёнага Дуба і г. д. прызваўшых галасаваць за № 22).

Усе гэтыя друкі былі-бы ня гледзячы на тое, што патрачана было шмат срэдстваў, беспасрэдна ці пасрэдна — з дзяржаўнага скарбу на агітацыю устную ці друкаваную, на подкуп праціўнікаў, на куплю галасоў, ня гледзячы на пагрозы, вобыскі і арышты і ўсялякія праследаваньні з боку адміністрацыі, пабоі і грабежствы з боку партыйных „баювак“ і г. д.

Агульны вывад з выбарнай „рэвалюцыі“ — ясны і бязсумліўны.

*Польская ідэя, польская гаспадарсьцівеннасьць ня вытрымала першае спробы яе народнай праўдай на беларускіх «Крэсах» і — правалілася... Тое-ж самае, з тэй-жа заканамернасьцю, толькі*

яшчэ з большай рэзкасьцю і азначальнасьцю паўтарылася і на украінскіх „Крэсах“.

І ніякія спробы знівэчыць тыя ці іншыя мяісцовыя выбары, — Навагрудскія ці Валынскія — ня зьменяць сілу гэтага вываду. Яны толькі падкрэсліваюць поўнае і сярдзімае бязьсільле польскага грамадзянства, злосьнае жаданьне помсьціцца за даную у часе выбараў свабоду яшчэ большым зьдзекам...

Дык вось усе партыі польскія панясьлі на выбарах няўдаўчу — ўсе, апроча польскай партыі Wyzwolenie. Але як раз на прыкладзе Wyzwolenia лепей усяго падцьвярждаецца ўся сіла нашых аканчальных вывадаў.

*Перамагла на выбарах з усіх польскіх партый тая, якая спрытней і хітрэй усіх прыкінулася найменей польскай і найболей беларускай...*

Перамагла самая лепшая беларуская паддзелка польскай фабрыкацыі.

Перамог пднесены беларускаму выбаршчыку польскай партыяй, так сказаць, *мініміт Польшчы і тахіміт Беларусі...*

*Перамогла на Беларускіх «Крэсах» Беларуска-кая нацыянальная ідэя.*

Якую навуку з усяго гэтага рэвалюцыйна-выбарнага досьледу вынесе Польшча, гэта — яе справа.

Ува усякім выпадку першая перасьцярога дадзена і пры гэтым у самай яснай і рашучай форме.

Ня шкодзіць на ўсякі выпадак памятаць поль-

скаму грамадзянству цікавы інцыдэнт з быўшым прэм'ерам панам Скульскім.

У дні свайго прэм'ерства ў чэрвені 1920 г., прыймаючы беларускую дэлегацыю, ён, з прысутнай яму адкравеннасьцю, якая ў значнай меры аб'ясняецца тагачасным тонусам „велікадзяржаўнасьці“ і ўдачай „фадэратыўна“ — імперыялістычнай авантуры, заявіў дэлегатам літэральна вось што: „Ручаюся вам, мае панове, што праз якіх небудзь 50 гадоў аб беларусах у Польшчы ня будзе нават чуваць“

Тады дэлегацыя палянафільскай большасці беларусаў не дагадалася атказаць яснавяльможнаму прэм'еру, што беларускія незалежнікі думаюць, што гэта настане шмат раней...

Я не хачу цяпер тут падрабна напамінаць аб тым, як сам пан Скульскі сваёю ўласною асобай фізычна пацярпеў у Ашмяншчыне ў свой першы і апошні агітацыйны візыт на беларускія „Крэсы“ і на ўласнай сьпіне пераканаўся ў тым, што беларусы яшчэ існуюць... (гл. № 15 „Газ. Варш.).

Я толькі напамню аб тым, што ад вялікай і маючай вялікія ўплывы ў Устаноўчым Сойме „групы Скульскага“ якая налічывала аж 45 дэпутатаў, ня толькі не засталася нічога, але ні ў новым Сойме, ні ў новым Сэнаце ні аб „скульчыках“, ні, на жаль, аб самым быўшым прэм'еры і меўшым вялікія ўплывы дэпутаце, аб самым пану Скульскім, ўжо праз два с паловаю гады

пасьяля яго забойчай для беларусаў мовы, зусім нават ня чуваць...

І там у Польшчы, у яе парлямэнце, дзе ўжо ня чуваць пана Скульскага, стала ў першы раз чуваць беларусаў...

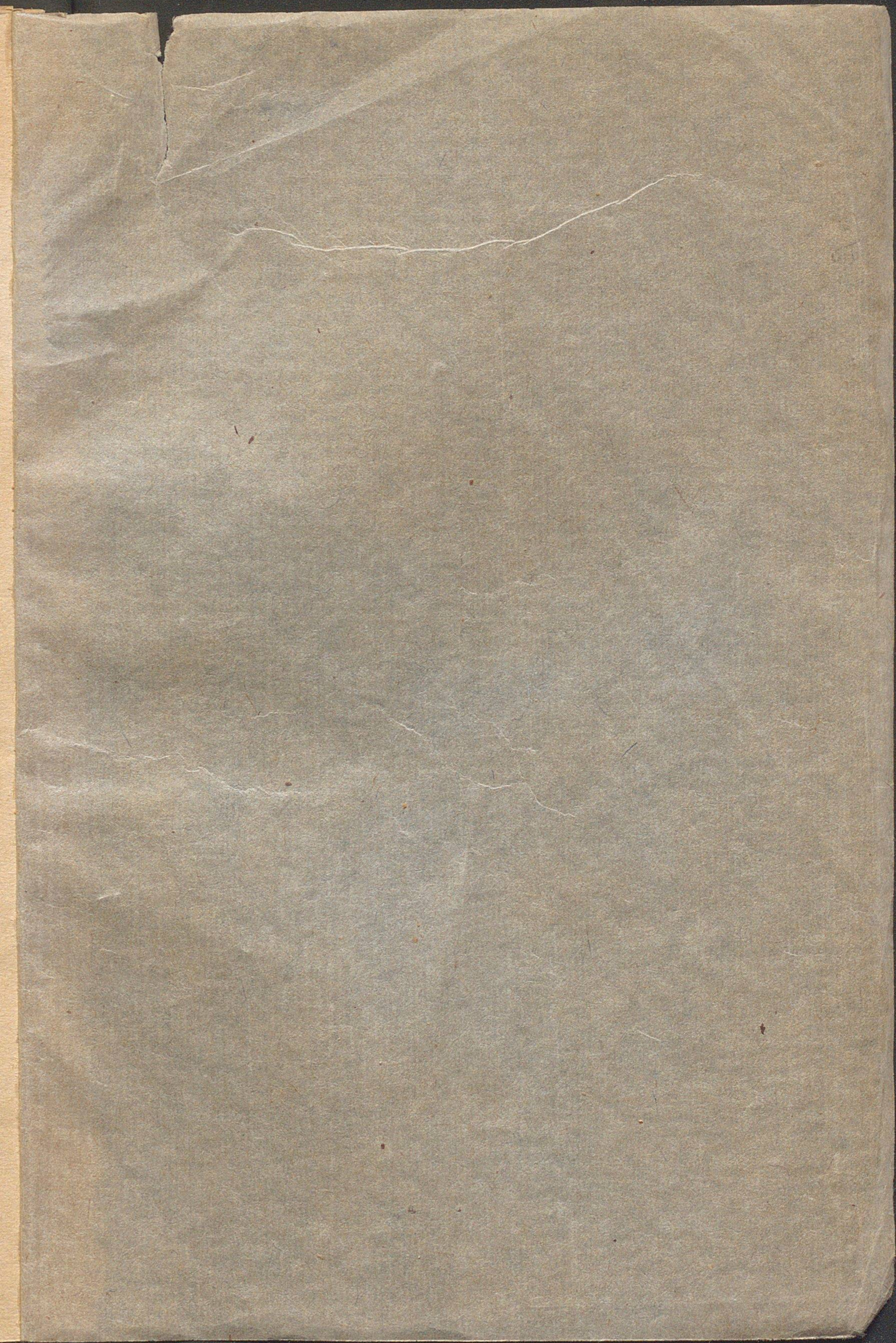
Вось аб гэтым „симвалічным міракле“ з панам Скульскім мы і радзім скромна—не забываць так многім ў Польшчы прыхільнікам і староньнікам яго эфэмэрнай велічавасьці.



---

Праца, якая цяпер выдаецца асобнай брашурай, напісана зараз пасьяля выбарай і друкавалася ў сваім часе ў газетах „Наша будучына“ і „Новае жыцьцё“

---



3336

15758 / Rec. R. Allen